

УДК 658.56:338

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

В. М. Шаповал, д. е. н., професор, gkb_s@ukr.net, Т. В. Герасименко, к. геол. н., доцент, tatyana400@gmail.com, М. В. Шпак, к. геогр. н., доцент, m_shpak777@ukr.net, ДВНЗ «Національний гірничий університет»

Розроблено комплексний підхід до створення і підтримки функціонування системи управління туризмом на рівні туристичних територій на основі використання ряду положень програмно-цільового підходу, доповненого елементами рекреаційно-географічного, маркетингово-аналітичного та об'єктно-програмного підходів. У статті обґрунтовано пропозиції щодо створення системи управління територіальним туризмом з опорою на туристичну організацію з розвиненою структурою відділів і певними управлінськими функціями і створення спеціалізованого інформаційно-туристичного порталу області в мережі Інтернет з системою моніторингу туристичних ресурсів територій в реальному часі.

Ключові слова: підприємство туристичного комплексу, максимізація туристичного потенціалу, туристичні території, система управління туризмом.

Постановка проблеми. Однією з перспективних галузей економіки сьогодні визнають туризм в усіх його формах і видах. Мультиплікативний ефект туризму – величезний: дохід, що отримується від одного туриста, перевищує суму грошових коштів, витрачених ним у місці перебування на покупку послуг і товарів у межах від 1,5 до 4 разів. Країни, відомі як світові центри туризму, зробили його своєю державною політикою, взявши на себе функції прогнозування, координування і контролю.

В Україні, при величезному туристичному потенціалі, практично відсутня державна підтримка розвитку туризму. Конкуренстоспроможність українських організацій у сфері туризму безпосередньо залежить від державного підходу до цього питання, а взятий в Україні курс – вступ до Європейського Союзу – є ще однією причиною для зміни

ставлення до туризму. Потрібне теоретичне осмислення нових форм і принципів взаємодії як між органами виконавчої влади різних рівнів, так і їх взаємодії з організаціями, діяльність яких пов'язана з туризмом.

Необхідність такого аналізу обумовлюється завданнями розробки законів і підзаконних актів, вдосконаленням форм і методів їх діяльності, що відповідають вимогам сучасного етапу суспільно-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато теоретичних аспектів розвитку та функціонування підприємств туристичного комплексу знайшли відображення у працях зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема, проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі досліджували І. Бурнашов [1], Г. Михайличенко [2] і Т. Ткаченко [3], різні аспекти оцінки інвес-

тиційної привабливості підприємств туристичної галузі розглядав у своїх працях О. Андраш [4], проблеми в управлінні туризмом туристичних територій вивчали М. Мальська [5], О. Музиченко-Козловська [6], В. Биркович [7] та ін.

Незважаючи на значні досягнення вищезгаданих авторів, необхідно зауважити, що разом з цим дослідники не приділяють достатньої уваги питанням управління розвитком туризму на туристичних територіях, а також не використовують системи і методи туристичного управління в рамках загальної стратегії розвитку території. Необхідність комплексного вивчення механізмів створення і забезпечення діяльності систем управління туризмом на туристичних територіях визначила вибір теми дослідження, постановку його мети і завдань.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є розробка теоретичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи управління туризмом на туристичних територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Авторами статті була розроблена методика підтримки функціонування системи управління туризмом туристичних територій на основі використання положень рекреаційно-географічного, програмно-цільового, маркетингово-аналітичного та об'єктно-програмного підходів.

Так, рекреаційно-географічний підхід ґрунтується на характеристиці природно-ландшафтних та культурно-історичних туристичних ресурсів, наявних туристичних маршрутів і спеціалізації туристичної галузі. В рамках рекреаційно-географічного підходу система управління туризмом спирається на комплексну економіко-екологічну оцінку та рекреаційне районування території. Оцінка наявних туристично-рекреаційних ресурсів дає можливість визначити рекреаційний потенціал туристичної території, потім формується єдиний кадастр туристичних ресурсів, який у подальшому доповнюється і змінюється за допомогою системи моніторингу туристичних ресурсів та нанесенням на карту туристичних територій.

Маркетингово-аналітичний підхід передбачає спрямоване використання туристичного маркетингу для створення або під-

тримки іміджу туристичної території.

Загальна концепція управління туризмом визначається на основі ком-плексного маркетингового дослідження, що виконується в декілька етапів:

- встановлення величини та аналіз характеристик туристичних потоків на території;
- визначення вимог туристів та їх сегментування;
- дослідження пропозиції щодо туристичної території і виділення пріоритетних напрямів діяльності з розвитку туризму;
- внесення пропозицій щодо розвитку туризму території згідно з методичними рекомендаціями;
- оцінка ефективності та наслідків реалізації рекомендацій.

Об'єктно-програмний підхід ґрунтується на розгляді, як об'єкта управління, всієї туристичної території з основними управлінськими ланками:

- основні та оборотні фонди (земля, корисні копалини, будівлі, мінеральні джерела);
- люди (штат туристичних фірм);
- конструкції (елементи турів);
- технології (процеси здійснення турів);
- ринок (виробники і споживачі туристичних послуг, посередники, конкуренти);
- фінанси (вкладення з бюджету, прибуток від діяльності туристичних фірм, податки, інвестиції, відрахування в обов'язкові фонди).

На основі вищенаведених ланок управління можна сформулювати програму розвитку туризму, яка буде включати чотири основні розділи: загальні положення, основну частину, соціальний розвиток сфери туризму і автоматизований інформаційний банк даних з розвитку туризму.

Програмно-цільовий підхід передбачає не тільки забезпечення сталого розвитку туристичної галузі, а й одночасний соціально-економічний розвиток усієї області в цілому. Плани, програми і цілі управління туризмом пов'язуються із загальними стратегічними планами і цілями розвитку Дніпропетровської області. При цьому туризм розглядається як частина соціально-економічної системи, а процеси управління

ним узгоджуються з процесами стратегічного управління областю [8].

При побудові системи управління туристичними територіями найбільш доцільно, на нашу думку, буде викорис-

товувати окремі елементи перерахованих вище підходів у рамках комплексного підходу, який буде включати в себе обов'язкові блоки (див. рис. 1).

Рис. 1. Модель комплексного підходу до побудови системи управління туризмом на туристичних територіях

1. Перший блок – оцінка загального туристично-рекреаційного потенціалу на основі визначення субпотенціалів туристичних територій, основними з яких будуть виступати такі потенціали:

- екологічний (стан лісових та земельних ресурсів, атмосферного повітря, підземних і поверхневих водних ресурсів);
- природний (якісні і кількісні характеристики рельєфу, водних ресурсів, ресурсів тваринного і рослинного світу, природних територій, що охороняються, лікувальних природних ресурсів);
- культурний (стан історико-культурних і соціально-культурних об'єктів);
- інфраструктурний (стан інфраструктури зв'язку та транспорту, засобів розміщення, безпеки, туроператорів і турагентів, підприємств торгівлі, сфер громадського харчування і послуг).

Оцінюючи кожний із субпотенціалів для різних туристичних територій, формують підсумкову оцінну матрицю, яка дає можливість визначити найбільш перспективні для розвитку туризму території і на цій основі побудувати необхідні управлінські дії.

2. Другий блок – це маркетинговий

аналіз туристичних територій з метою виявлення перспективних напрямів туризму, величини і спрямованості туристичних потоків і характеристик потенційних туристів, що містить у собі такі дії:

- виявлення тенденцій туристичних в'їздів і аналіз характеристик туристів, які відвідують туристичну територію, для оцінки затребуваності наявної туристичної пропозиції, визначення істотних факторів, які впливають на величину туристичного потоку;
- загальний аналіз туристичних потоків в області при встановленні за ознаками цільових груп туристів і визначення переваг туристів щодо туристичної території та інфраструктури;
- групування туристів за критеріями для більш точного обліку їх пропозиції при створенні нового туристичного продукту території;
- дослідження історико-культурних і природних пам'яток, які становлять інтерес для туристів, стан екології, комплексний опис організацій сфери туризму;
- розробка напрямів розвитку туризму і рекомендацій з управління туризмом на території, а також визначення перспектив-

них маркетингових програм;

– оцінка соціальних і економічних наслідків реалізації заходів з розвитку туризму.

3. Третій блок – це розробка планів і програм розвитку туризму на туристичних територіях з певними заходами у сфері туризму, які узгоджені за фінансуванням, термінами і виконавцями, він включає таке:

– встановлення стратегічних цілей розвитку туризму (виходячи із стратегічних цілей соціально-економічного розвитку всієї Дніпропетровської області);

– формування критеріїв оцінки ступеня їх результативності, а також системний аналіз стану туризму, визначення проблем і тенденцій його розвитку, вивчення сегментів туристичного ринку, потреб туристів і їх можливостей;

– розробка програм і планів розвитку туризму і загального соціально-економічного розвитку області, що узгоджені між собою;

– обґрунтування ресурсного забезпечення програм розвитку туризму;

– декомпозиція планів до рівня заданих заходів.

4. Четвертий блок – це формування інформаційної бази даних туристичних пам'яток на туристичних територіях, об'єктів туристичної інфраструктури та туристичних маршрутів, що включає:

– загальну площу території, об'єкти, які є привабливими для туризму, їх вид власності;

– номенклатуру запропонованих турів, туристичних послуг та їх обсяг у кількісному вимірі;

– основні фонди (храми, історичні пам'ятники і т. ін.), які є привабливими для туризму та подальшого його розвитку;

– оборотні фонди (клієнти, лісові та водні ресурси, сировина, матеріали);

– склад населення області (з метою створення робочих місць і визначення потенціалу працівників туристичних фірм);

– загальні види та елементи турів – туристичні фірми, трансфер, об'єкти харчування, готелі, ресторани, процедури здійснення туристичних послуг;

– стан ринку туристичних послуг (виробники, споживачі, конкуренти, посередники, кон'юнктура) і напрями його розвитку;

– стан фінансів (бюджету регіону, капітальних вкладень у розвиток туризму, прибутків від туризму, податків, відрахувань, заробітної плати);

– нормативно-довідкові дані: Держстандарти, норми і нормативи, класифікатори, довідники, законодавчі акти.

Авторами статті було проведено аналіз сукупного туристичного потенціалу Дніпропетровської області (табл. 1).

Таблиця 1

Кількісна оцінка сукупного туристичного потенціалу Дніпропетровської області

№ за/п	Складові субпотенціалу	Кількісні та якісні показники об'єктів
Історико-культурний потенціал		
1.	Пам'ятники історії, культури та архітектури обласного та місцевого значення	Понад 750
2.	Історично населені місця загальноукраїнського та місцевого значення	8
3.	Театри / музеї	13 / понад 100
4.	Народні промисли і ремесла	Понад 100
Туристично-ресурсний потенціал		
1.	Озера і ставки	Приблизно 200
2.	Річки і струмки	Понад 1000
3.	Пам'ятники природної спадщини (заказники / заповідники / природні парки)	Приблизно 200
4.	Родовища природних мінеральних вод / лікувальних грязей	15/4
Потенціал потреб туристів		
1.	Засоби розміщення (кількість номерів)	Понад 10000
2.	Організації санаторно-курортного профілю	Близько 30
3.	Транспортна інфраструктура, у т. ч.: міжнародний аеропорт залізничні вокзали у м. Дніпро автовокзал у м. Дніпро	1 2 1
4.	Туристичні фірми (на 100 тис. населення)	Понад 8
5.	Підприємства громадського харчування	Приблизно 2000

Економічний потенціал		
1.	Місце за обсягом виробленої продукції і розвитку малого підприємництва	У 5-ти областях
2.	Частка у формуванні сукупного валового продукту України	Понад 25%
3.	Кількість країн-партнерів	Понад 100
Екологічний потенціал		
1.	Місце серед областей України за рівнем впливу на навколишнє середовище / (за активністю охорони навколишнього середовища)	Високий та перевищує середній в Україні майже в 1,5 рази, що зумовлено концентрацією об'єктів важкої промисловості в регіоні

Примітка. Складено за [9].

Пропозиції щодо застосування комплексного підходу до управління туризмом на туристичних територіях у Дніпропет-

ровській області передбачають прийняття рішень з таких основних напрямів (табл. 2).

Таблиця 2

Критерії оцінки результативності рекомендацій щодо вдосконалення системи управління туризмом на туристичних територіях у Дніпропетровській області

Напрямок удосконалення системи управління туризмом туристичних територій	Найменування критерію оцінки результативності
Розробка і впровадження інформаційно-туристичного порталу Дніпропетровської області в мережі Інтернет	Загальна кількість відвідувачів і число повторних відвідувань порталу протягом певного періоду часу
	Збільшення в'їзного потоку туристів
	Підвищення популярності Дніпропетровської області як туристичної території
	Зміцнення конкурентоспроможності туристичного продукту області
	Розвиток інтересу до подорожей областю у місцевих жителів
Реалізація програми розвитку туризму туристичних територій	Приріст податкових доходів
	Зростання інвестиційного доходу
	Зниження ресурсних витрат
	Досягнення показників виконання робіт у рамках програми
Створення і функціонування територіальної організації з розвитку туризму	Підвищення ступеня задоволеності потреб туристів
	Збільшення обсягу наданих туристичних послуг
	Підвищення прибутковості діяльності туристичних підприємств
	Підвищення рівномірності використання об'єктів туристичної інфраструктури

1. Створення та реалізація в подальшому програми розвитку туризму туристичних територій, яка дозволить:

- створити умови для ефективного розвитку туризму в області;
- сформувати конкурентоспроможний обласний туристичний продукт;
- розробити систему просування туристичних ресурсів області на національному і міжнародному туристичних ринках;
- сформувати сучасну нормативно-правову обласну базу туризму;
- розробити заходи підтримки малого та середнього підприємництва у сфері туризму;

– забезпечити розвиток інфраструктури туризму, а також підтримку нових туристських ресурсів.

Структура програми повинна включати в себе такі розділи: зміст проблем та обґрунтування необхідності їх вирішення програмними методами; мета і завдання; система програмних заходів; терміни та етапи реалізації; механізм здійснення; ресурсне забезпечення; організація, управління і контроль за ходом реалізації; оцінка ефективності.

2. Створення територіальної організації з розвитку туризму з певною структурою, яка буде складатися з різних підрозділів і

яка повинна з часом стати основним органом управління туризмом у Дніпропетров-

ській області (рис. 2).

Рис. 2. Структура територіальної організації з розвитку туризму

Структуру територіальної організації з розвитку туризму складуть різні підрозділи з певним набором функцій:

- експертно-аналітичний центр з туризму: визначення та вивчення змін і тенденцій у структурі та процесах зовнішнього і внутрішнього туристичного середовища; дослідження актуальних проблем туризму на територіях; аналіз факторів, що сприяють або перешкоджають досягненню поставлених перед територіальною організацією з розвитку туризму цілей;

- науково-методичний центр розвитку туризму: розробка наукових основ туризму туристичних територій і узагальнення існуючого досвіду його розвитку; пошук і формування механізмів вирішення туристичних проблем,

- маркетинговий центр: просування обласного туристичного продукту, управління туристичним брендом області;

- центр інформації та логістики: поширення туристичних новин, створення і підтримання банку даних з туризму, розподіл потоків туристів для найбільш ефективного використання туристичних об'єктів, консультативно-довідкова робота з туристами і місцевим населенням;

- центр підтримки малого та середньо-

го бізнесу в сфері туризму: забезпечення підтримки найбільш перспективних видів туризму та місцевих виробників туристичних товарів, робіт і послуг;

- координаційна рада з розвитку туризму.

У різні структурні підрозділи територіальної організації з розвитку туризму можуть і повинні ввійти представники туроператорів з в'їзного та внутрішнього туризму, фахівці з проблем розвитку туризму, науковці профільних вузів, представники підприємств туристичної індустрії.

Формою їх взаємодії всередині територіальної організації з розвитку туризму може стати саморегульована організація.

3. Створення єдиного інформаційно-туристичного порталу Дніпропетровської області в мережі Інтернет, який повинен містити такі розділи:

- інформацію про наявні туристичні ресурси з їх докладним описом і характеристиками, а також зазначенням місць розташування, отримана за допомогою моніторингу туристичних ресурсів у режимі реального часу;

- докладну інформацію про засоби розміщення, транспортну інфраструктуру, підприємства громадського харчування;

– програму розвитку туризму в Дніпропетровській області з виділенням ключових заходів, термінів і стану їх виконання;

– інформацію про територіальну організацію з розвитку туризму, її структуру та основні напрями діяльності;

– перелік найбільш цікавих екскурсійних маршрутів по населених пунктах Дніпропетровської області з докладним описом;

– розгорнутий опис запропонованого обласного туристичного продукту з його відмітними особливостями та унікальними характеристиками.

Створення порталу підвищить популярність області на туристичному ринку, приверне нових туристів, посилить інформаційний потенціал, одночасно забезпечить систему управління туризмом необхідною інформацією. Надалі розділи порталу можуть видозмінюватися і доповнюватися залежно від потреб туристів і територіальної організації з розвитку туризму.

Оцінка результативності кожного з напрямів удосконалення системи управління туризмом туристичних територій може бути проведена за низкою показників. Найбільш складним є аналіз можливих ефектів від розробки і впровадження інформаційно-туристичного порталу Дніпропетровської області.

Зазначимо можливі показники результативності функціонування порталу, а саме:

– загальне число відвідувачів порталу та кількість повторних відвідувань протягом певного періоду часу;

– збільшення в'їзного потоку туристів за рахунок роботи порталу;

– підвищення популярності Дніпропетровської області як туристичної території;

– поліпшення конкурентоспроможності туристичного продукту області;

– розвиток інтересу до подорожей областю у місцевих жителів.

Більше того, інформація порталу повинна допомогти в роботі різних підрозділів територіальної організації з розвитку туризму за рахунок постійно оновлюваної інформації і поповнюватися новинами з розвитку і стану туристичних ресурсів і туристичного ринку.

Початкові (розробка дизайну та програмного забезпечення, закупівля необхід-

ного обладнання тощо) та операційні (модернізація обладнання, підключення до мережі Інтернет, фінансова підтримка і т. ін.) витрати на підтримку функціонування порталу слід закласти в перспективну програму розвитку туризму у напрямі діяльності маркетингового центру територіальної організації з розвитку туризму або центру інформації і логістики.

Висновки. Ефект реалізації програми розвитку туризму в Дніпропетровській області може бути оцінений показниками очікуваної та отриманої корисності програмних заходів. Показники результативності програми можна розділити на три групи: прямі (результат реалізації програми), непрямі (результат впливу програми на суміжні сфери діяльності) та загальні (сума показників результативності першої та другої групи) показники.

Оцінка ефекту від створення і функціонування територіальної організації з розвитку туризму може бути заснована на показниках результативності (якісних або кількісних), що характеризують ступінь відповідності бажаного стану системи туризму фактичному на конкретний момент часу. До них належать ступінь задоволеності потреб туристів, обсяг наданих туристичних послуг, величина доходу від вкладених інвестицій, прибутковість туристичних підприємств і можливість їх розвитку і т. д.

Література

1. Бурнашов І. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні на сучасному етапі / І. Бурнашов : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183853jsessionid>.
2. Михайліченко Г. І. Інноваційний розвиток туризму : монографія / Г. І. Михайліченко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 608 с.
3. Ткаченко Т. І. Сталій розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Т. І. Ткаченко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 537 с.
4. Андраш О. А. Оцінка інвестиційної привабливості підприємств туристичної галузі / О. А. Андраш // Вісник НТУ «ХП». Тематичний випуск: «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – 2012. – № 8. – С. 3–12.
5. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика : навч. пос. / М. П. Мальська, В. В. Худо. – К. : ЦНЛ, 2009. – 424 с.
6. Музиченко-Козловська О. В. Економічне

оцінювання туристичної привабливості території : монографія / О. В. Музиченко-Козловська. – Львів : Новий Світ-2000, 2012. – 176 с.

7. Биркович В. І. Удосконалення державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні / В. І. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №4(5). – С. 157–163.

8. Туризм в Україні Ч. 1 Развитие туристического бизнеса [Електронний ресурс]. – Режим досту-

пу: <http://socium.com.ua/2015/01/tourism-in-ukraine-development-of-tourism/>.

9. Стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/06/Plan-realizatsiyi-Strategiyi-rozvitku-Dnipropetrovsko-yi-oblasti-na-period-do-2020-roku.doc.

УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ ДНЕПРОПЕТРОВСКОЙ ОБЛАСТИ)

В. М. Шаповал, д. э. н., профессор, Т. В. Герасименко, к. геол. н., доцент, М. В. Шпак, к. геогр. н., доцент, ГВУЗ «Национальный горный университет»

Разработан комплексный подход к созданию и поддержанию функционирования системы управления туризмом на уровне туристических территорий на основе использования ряда положений программно-целевого подхода, дополненного элементами рекреационно-географического, маркетингово-аналитического и объектно-программного подходов. В статье сформулированы предложения по созданию системы управления территориальным туризмом с опорой на туристическую организацию с развитой структурой отделов и определёнными управленческими функциями и созданию специализированного информационно-туристического портала области в сети Интернет с системой мониторинга туристических ресурсов территорий в реальном времени.

Ключевые слова: предприятие туристического комплекса, максимизация туристического потенциала, туристические территории, система управления туризмом.

MANAGEMENT OF TOURISM DEVELOPMENT (ON THE EXAMPLE OF DNEPROPETROVSK OBLAST)

V. M. Shapoval, D.E., Professor, T. V. Herasymenko, Ph. D (Geological), Ass. Professor, M. V. Shpak, Ph. D (Geographical), Ass. Professor, SHEI «National Mining University»

An integrated approach to the creation and support of the tourism management system at the level of tourist territories is developed on the basis of the use of a number of regulations of the program-target approach, supplemented by elements of recreational-geographical, marketing-analytical and object-program approaches. It is offered to create a system for managing territorial tourism based on a tourist organization with a developed structure of departments and certain management functions, and the creation of a specialized information and tourist portal of the region in the Internet with a system for monitoring the tourist resources of territories in real time.

Keywords: enterprise of tourist complex, maximization of tourist potential, tourist territories, management system of tourism.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Пилипенко Г. М. Надійшла до редакції 14.01.2018.